

De l'estètica a la filosofia.

Francesc Mirabent i la reivindicació de la bellesa

Joan Cuscó i Clarasó

Just sobrepassada la primera meitat del segle xx la cultura catalana veia desaparèixer algunes de les seves personalitats més destacada dins el terreny de la filosofia: Francesc de Paula Mirabent (1952), Eugeni d'Ors (1954) i Tomàs Carreras i Artau (1954). A les quals en podem afegir dues d'immediatament anteriors (tot i que es van produir en l'exili de Mèxic), per l'estruncament que van suposar: Jaume Serra Húnter (1943) i Joaquim Xirau (1946). Gairebé tots aquests autors havien estat lligats a la Universitat Autònoma de Barcelona dels anys trenta, la qual va suposar una inflexió (si bé estroncada per la guerra de 1936) en el món de la filosofia catalana contemporània.

Amb tot, també és cert que en aquests mateixos anys cinquanta del segle xx comencen la seva tasca acadèmica, o presenten les seves tesis doctorals, alguns dels personatges més destacats de la nova generació, com ara Miquel Siguán i Francesc Gomà.

El que ara ens interessa destacar, però, és que en pocs anys la filosofia catalana perdia alguns dels seus noms més destacats, i entre ells la veu d'un personatge singular: Francesc de Paula Mirabent i Vilaplana (Barcelona, 1888-1952). Un personatge intel·lectualment inquiet i curiós, el qual, a part de deixar-nos una obra seriosa sobre l'estètica, també va portar una vida molt pròpia de l'època en què li va tocar de viure: al matí es dedicava als negocis familiars i a la tarda anava a la Facultat de Filosofia, de jove va fer incursions en el món de la literatura i, com altres filòsofs de l'època (per exemple, Eduard Nicol), provenia de la classe obrera¹.

Mirabent té un pensament ben organitzat i amb veu pròpia dins el context europeu contemporani, i se sent vinculat i reivindica la filosofia catalana de Llorens i Barba, Milà i Fontanals i Jaume Serra Húnter. De fet, si parlem de la reflexió estètica en la Catalunya contemporània, hem de dir que, després de l'època d'impàs en què aquesta disciplina es trobava des de finals del segle XVIII, van ser Martí d'Eixalà, Llo-

1. En relació a l'activitat com a novel·lista que va portar a terme de jove i a la seva tasca en l'àmbit de la filosofia, podem dir que ambdós vessants de la seva activitat van rebrotar en el llibre: *Dos poetas: Valery y Clau - del y la estètica* (1946).

rens i Barba i els germans Milà i Fontanals² els qui van iniciar un retorn a la reflexió filosòfica sobre l'estètica. En ells començà a prendre cos la vigorosa represa d'aquest àmbit a la Universitat de Barcelona, que en el segle xx encapçalà Francesc de P. Mirabent. I és que, a grans trets, podem dir que, tot i que el primer autor català a usar el concepte d'«Estètica» va ser Bonaventura Carles Aribau, la projecció decisiva d'aquests estudis va venir de la mà de Francesc Xavier Llorens i Barba i de Manuel Milà i Fontanals, després va passar a Josep Coll Vehí (1823-1876) i Francesc de P. Mirabent, i en els nostres dies ha rebut les importants aportacions d'autors com Xavier Rubert de Ventós.

Mirabent va ser una persona activa que, a part de la docència a la Universitat de Barcelona, va escriure nombrosos articles en revistes nacionals i internacionals i va fer conferències. Un personatge ideològicament complex (com ho mostren el fet d'exiliar-se a Roma i a París durant la guerra o els seus dietaris encara inèdits), que va cercar un estil de vida estèticament ordenat, organitzat i prudent³, i que va passar els darrers temps de la seva vida obsessionat per la mort de la seva dona.

Pel que fa referència a la seva formació filosòfica, cal esmentar el nom de Jaume Serra i Hünter (el qual va ser un gran pedagog i un molt bon historiador de la filosofia), i en relació a les orientacions de la seva obra val a dir que, a part de les influències de Plató i Aristòtil (autors que assumeix amb rigor), hi ha sobretot un posicionament contra les perspectives de l'estètica hereves de Hegel, Croce i Lalo (perquè escindeixen la bellesa en la natura i la bellesa en l'obra d'art o perquè la redueixen a un fet sociològic); rebutja el formalisme i llegeix críticament Kant (que és vist com el primer autor a situar en el terreny filosòfic el judici estètic). I és a partir d'aquí que ell reivindica l'estètica com a disciplina filosòfica: «molts es creuen que l'estètica vol ésser una forja de regles incontrovertibles per mitjà de les quals hom pugui arribar a geni; o assoleixi definir objectivament la bellesa, o s'atribueixi amb petulància un criteri de gust infal·lible; d'altres, diuen que l'estètica vol racionalitzar el que és per naturalesa irracional, és a dir, instintiu, intuïtiu, espontani. Però tot això, i altres retrets que se li fan, no és sinó ignorar els termes precisos que assenyalen l'abast d'una estètica filosòfica» (Mirabent, 1936, p. 18). De fet, per a Mirabent és a través de la bellesa que hom pot copsar la natura i la subjectivitat humana, perquè és a través d'ella que ambdós àmbits adquireixen expressió. Per tant, l'estètica, com a disciplina filosòfica, es preocupa per la possibilitat de la bellesa en la vida. I, en fer aquest tipus de consideracions, Mirabent reprèn Goethe i la seva *Teoria dels colors* (en què ja apunta un lligam entre la bellesa natural i la bellesa artística) i mostra una coincidència amb altres autors importants de la cultura europea del primer terç del segle xx, com ara el compositor Anton Webern, el qual en els anys 1932 i

2. I ja que parlem de Mirabent i dels germans Milà i Fontanals, segurament és bo de recordar que per a Manuel Milà i Fontanals l'estètica és l'estudi de la bellesa *objectiva* (de la natura), *subjectiva* (de l'efecte que la bellesa objectiva provoca en l'ésser humà i de la facultat productiva) i *objectiva artística* (de l'obra d'art).

3. Per això mateix val la pena destacar que les seves idees estètiques quedaven ben plasmades en la decoració anglosaxona de la seva casa i tenien una clara expressió en el seu caràcter.

1933 va fer una sèrie de conferències sobre la *Nova música* en què diu: «entre el producte de la natura i el producte de l'art no hi ha cap contrast essencial, ans al contrari, allò que nosaltres considerem i anomenem una obra d'art no és en essència més que un producte de la natura universal [...]. Tal com el naturalista cerca de trobar les lleis que són a la base de la natura, nosaltres ens hem de basquejar per trobar les lleis segons les quals la natura, sota l'aspecte particular de l'home, esdevé creativa» (Webern, 1982, p. 23).

L'estètica de Mirabent, doncs, analitza críticament els dos períodes immediatament anteriors: el del segle XVIII amb l'estètica kantiana i l'escola escocesa del sentit comú i el del segle XIX amb el positivisme i el psicologisme. Així, la seva posició estètica parteix d'extreure tot allò de vàlua d'aquests dos períodes fonamentals per a la disciplina estètica i se situa al bell mig del període de l'estètica contemporània que Croce defineix com a moment en què hom s'enfronta a l'art filosòficament.

Formació i trajectòria professional

Francesc de P. Mirabent es va llicenciar en filosofia a la Universitat de Barcelona en 1921, es doctorà a Madrid en 1927 amb una tesi sobre l'estètica anglesa del segle XVIII, exercí com a professor auxiliar al costat de Serra i Hünter (1922-1927) i com a professor auxiliar de la Universitat de Barcelona (1927-1933). Durant aquests anys també va publicar diversos articles sobre estètica i sobre el pensament filosòfic a Catalunya, a partir de 1930 va participar de manera assídua en el Congrés Internacional de Filosofia (Oxford) i en altres congressos internacionals, i l'any 1939 es reincorporà a la Universitat de Barcelona. D'ençà de 1943 en fou professor titular d'Estètica i en 1950 fou nomenat catedràtic. El seu llibre més important és *De la bellesa* (editat per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1936), i de la seva tasca com a investigador n'hem de destacar els articles a la *Revista de Ideas Estéticas*, la *Revue d'Esthétique*, la *Review of Aesthetics and Art Criticism* i *Convivium*.

Francesc Mirabent va sentir un especial interès per Serra Hünter, per Thomas Reid i per Llorens i Barba, dels quals es va considerar un continuador de l'actitud i del mètode: de l'actitud com a sentit de realitat, i del mètode com a necessitat de prendre com a punt de partida les dades de la consciència. De fet, Mirabent seria un dels darrers autors que va reivindicar la figura i l'obra de Llorens i Barba (per això són molt expressives les notes va escriure a peu de pàgina dels tres volums de les *Lecciones de filosofía* de Llorens)⁴ i que se sent membre de ple dret de l'«Escola Catalana de Filosofia».

Ara bé, a part d'aquests autors, altres influències importants en la seva producció intel·lectual són Kant, Plató i Reid.

4. Aquests tres volums de les *Lecciones* de Llorens i Barba els podeu consultar en el llegat Mirabent que es conserva a la biblioteca de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona.

Per a Mirabent, Kant és el primer filòsof que porta la disciplina estètica al terreny filosòfic amb rigor i plenitud de condicions, però el català crítica l'excessiu formalisme de l'alemany, tant en la definició de la Bellesa com en el Judici del gust (amb la qual cosa fa una eliminació dels seus aspectes positius per a arribar a una «forma pura»), i serà el mestratge de Reid el que li permet de tocar de peus a terra i fugir del formalisme kantian. Per tant, si Kant posa l'estètica en un primer pla serà l'escola del Sentit Comú i Reid qui faran que aquesta esdevingui una disciplina que toqui de peus a terra⁵. I que Reid li permet de tocar de peus a terra vol dir que en recull la idea que la creació permet desenvolupar les facultats humanes cognitives i que cal conèixer com es produeix aquest desenvolupament de l'activitat productiva. Finalment, en relació a Plató, podem dir que en Mirabent es tradueix en una idea fonamental: la concepció de la influència de la Bellesa en el procés de desplegament del coneixement humà. És a dir, en la necessitat de no escindir ideal i realitat i subjectiu i objectiu, ciència i filosofia i filosofia i metafísica.

L'estètica com a filosofia

En el llibre *De la bellesa*, Mirabent defensa l'estètica com a filosofia de la bellesa. I hi dirà que, per a endinsar-nos en el seu estudi, hem de centrar-nos en tres grans qüestions: en els seus orígens psicològics en el sentiment, en l'especificitat gnoseològica de l'estètica (del judici estètic) i en la seva relació amb la moral i amb la metafísica. I si diu que és una disciplina filosòfica és perquè el judici estètic no és simple fruïció, sinó que aporta coneixement i, sobretot, perquè és una part fonamental del procés cognitiu de l'ésser humà i de manera específica del propi coneixement. I això vol dir que s'inscriu i col·labora en l'«evolució perfectiva» de la consciència humana. Permet de penetrar, expressar, donar cos, transformar, transmetre... la nostra personalitat i els nostres sentiments. I aquest aspecte de la seva obra queda ben reflectit en aquest llibre i en altres treballs seus; per exemple, en aquells en què parla del judici estètic amb els següents termes: «Ha de adentrarse en nuestros sentimientos, iluminarlos, corregirlos, hacerlos útiles a nuestra conciencia» (Mirabent, 1957, p. 30).

Per tant, com a ciència filosòfica, l'estètica té tres grans moments: el biopsicològic o concret, el filosòfic que es relaciona amb la teoria del coneixement i el metafísic que dona un sentit global al desplegament complet del procés cognitiu humà.

Mirabent parteix del fet que l'estètica no s'esgota en la teoria de les belles arts: si l'estètica fos simple teoria de les belles arts trencaria els seus lligams amb la filosofia. Per a Mirabent l'estètica és la filosofia de la bellesa i fa referència a la bellesa natural (que hi ha en la natura i en el cosmos), a la bellesa artificial (les creacions artístiques)

5. Sobre Reid es poden consultar dues obres importants: *Investigaciones sobre la mente humana según los principios del sentido común* (Trotta, 2004) i «Lecciones sobre las bellas artes» (*Contrastes* 3, 1998). Així mateix, es pot consultar el monogràfic que li va dedicar *The Philosophical Quarterly* l'octubre de l'any 2002.

i a la bellesa «immesurable» de la moral (a l'ètica): «l'experiència estètica inclou àdhuc sectors importantíssims de la vida psicològica, que depassen i superen la mera fenomenologia de la creació i de la contemplació artística» (Mirabent, 1936, p. 11). Ètica i estètica estan indissolublement entrellaçats. Per això l'estètica també és filosofia.

Mirabent estableix un lligam entre ètica i estètica i, per tant, entre la reflexió filosòfica i la reflexió estètica. La seva aportació agafa com a punts de referència el pensament estètic anglès del segle XVIII, Kant i els psicòlegs alemanys i anglesos del segle XIX i, després d'una anàlisi del panorama que ofereixen aquests precedents històrics, diu que l'estètica del segle XX ha d'articular les seves problemàtiques dins el camp de la filosofia perquè l'estètica participa de la diversitat psicològica i de la «perennitat metafísica». Perquè cal donar una explicació no fragmentària de tot allò que implica la creació i el gaudi estètic: «convé que l'esteticista d'ara desfaci bona part del subjectivisme kantianista i contingui en la mesura del possible la importància que s'ha donat al sentiment, fent entrar en l'experiència estètica l'activitat total de l'esperit [...] cal investigar i explicar sobre les coses que diem belles, i el valor universal que voldríem que tingués aquest judici» (Mirabent, 1936, pp. 17-18). L'estètica és filosofia de la bellesa i excedeix els límits concrets de l'art: penetra de ple en la singularitat de l'ésser humà com a tal. El seu sentit i el seu valor universals penetren en el sentit i el valor del nostre existir. I això vol dir que també té en compte la bellesa natural, com s'hi produeix, i per què, i com la captem.

Una anàlisi de síntesi

El pla d'anàlisi de Mirabent es desenvolupa des d'una concepció que entén que cal mirar els vincles entre l'estètica i la psicologia, la relació que hi ha entre l'estètica i les formes racionals i el lligam que s'estableix amb l'especulació filosòfica (la seva relació amb les idees de veritat i de bondat) i, finalment, de la seva resolució en la metafísica (que és la instància on s'estableix la coordinació harmònica a què aspira l'existència humana).

En el desenvolupament d'aquest projecte teòric és on Mirabent mostra més la seva adscripció a l'*actitud* i al *mètode* que reconeix en Llorens i Barba i Serra Húnter, perquè l'estudi de l'estètica comença «en les formes psicològiques que confinen amb la biologia i la fisiologia, ascendint per les tendències a les emocions i les emocions fins a arribar [...] al judici estètic» (Mirabent, 1936, p. 12). Per tant, de la filosofia del sentit comú de Llorens i Barba i dels plantejaments intuicionistes de Serra Húnter, Mirabent n'aprèn que cal trobar la justa relació entre allò que és concret i allò que és ideal. I és aquest moment quan s'allunya de Kant per massa formalista (per no donar importància a les dades «positives»).

Després d'analitzar amb una certa cura aquestes qüestions, Mirabent arriba a la conclusió que el *judici estètic* no s'atura en el *gust*, sinó que mira vers l'harmonia de la nostra ànima i, per tant, de la nostra existència. Hi notem, doncs, un rebrotar de l'estètica en la moral, perquè «l'ideal de la bellesa és el ritme interior a què obeeixen les actituds dels homes que són alhora refinats i simples» (Mirabent, 1936, p. 273). Així, doncs, el judici estètic descobreix a l'ésser humà el seu fons vital perquè a través d'ell es «posseeix a si mateix» (Mirabent, 1936, p. 176), i això vol dir que afegeix alguna cosa al procés cognitiu, al desenvolupament del coneixement humà (de la natura i de nosaltres mateixos). És a dir, que no és completament desinteressat i que produeix plaer en i des de la recerca humana per il·luminar parts de la pròpia vida. Està estretament relacionat amb el progrés de la intel·ligència i fusiona emocions i raons: «per la fusió d'aquests dos elements, emocionals i crític, el judici estètic té una virtut perfectiva, no solament de nosaltres mateixos, sinó també de l'estat de coses que podem crear amb la nostra conducta o la nostra activitat».

I és per tot plegat que notem com des dels seus primers passos com a filòsof interessat en la investigació estètica Mirabent mostra una amplitud de mires molt destacada. La diferenciació que estableix entre la teoria o historiografia de l'art i l'estètica se situa com a punt de partença d'una reflexió o investigació que, seguint l'exemple de l'escola anglesa, ha de servir a la vida humana: «Els pensadors anglesos, per molta que sigui llur especialització especulativa, tenen sempre present que estan servint la vida de l'home, en el sentit més ampli. La vida intel·lectual, cercant la claredat de coneixement. La vida sentimental, cercant la delícia de Déu. La vida activa, cercant la fidelitat a la raó, i per consegüent la integritat i la dignitat de la vida social i la noblesa de la conducta personal» (Mirabent, 1928, p. 366).

La disciplina filosòfica

L'estètica és un mode d'investigació que implica tot l'ésser humà (la seva sensibilitat i la seva activitat creativa i crítica). Per això s'inclou dins l'àmbit de la filosofia i va més enllà de la historiografia, de la teoria artística o de la visió sociològica (i del relativisme subjectiu). I si va més enllà (adquireix un caràcter d'universalitat) és perquè com a «fita utòpica» té «els problemes finals de tota activitat humana (la Veritat, el Bé, la Bellesa) i els problemes centrals de tota activitat humana (el Jo, l'Univers i Déu)» (Mirabent, 1927, p. 350).

L'estètica és una disciplina filosòfica perquè no és una simple ciència teòrica: perquè l'anàlisi de les múltiples formes de bellesa (naturals i artificials) i de l'experiència estètica en ella mateixa impli-

ca, per exemple, l'estudi de les formes psicològiques que termene-gen amb la biologia i la fisiologia, perquè l'art és un procés ascen-dent que neix en les sensacions i emocions i que culmina en els judicis estètics, i perquè implica una anàlisi de les relacions entre l'experiència estètica i les formes superiors de la racionalitat huma-na: «si bé la teoria de les belles arts presenta problemes vitals per a l'estètica, no per això queda esgotada en ella l'experiència estètica, sinó que inclou, a més a més, sectors importants d'emoció i de sen-timent que van més enllà dels que desvetlla la creació i la contem-plació artística» (Mirabent, 1931, p. 200).

L'estètica abraça diversos *misteris* o problemes bàsics a l'hora de comprendre l'existència de l'ésser humà: el misteri de la interrelació entre la consciència i el cervell, el misteri de la profunditat de la identitat individual o col·lectiva, el misteri de la divinitat o de l'abis-me on s'estructura l'univers, el misteri del temps i de la creativitat... Per això és una disciplina filosòfica. Un saber de síntesi.

Mirabent i altres autors catalans

Per tancar aquesta aproximació a l'obra de Mirabent voldríem fer dues reflexions finals. La primera, que és la que ara iniciem, fa esment de la situació de l'obra de Mirabent en relació a altres autors catalans, i la segona (en el següent paràgraf) fa un incís sobre com ens enfrontem avui amb el que seria el nucli central de l'obra de Mirabent.

D'entrada, podem dir que en Mirabent, tot i que hi ha amb mol-ta claredat el mateix ideal clàssic de la *bondat* i de la *bellesa*, ja no hi ha l'escolasticisme de Torras i Bages. Que en Mirabent, tot i que segueix l'obra de Llorens i Barba, Milà i Fontanals i Serra i Hünter, hi ha una *introducció* a les necessitats científiques que hom troba a l'hora de portar a terme una reflexió estètica seriosa (o, si es prefe-reix, «filosòfica»). És a dir, una reflexió que vagi més enllà de psico-logismes, de microhistòries i de teories tècniques o sociològiques. I això vol dir que Mirabent obre les portes a una estètica que vulgui comprendre la creació com a tal i la seva possibilitat i necessitat *en* i *per* a l'ésser humà (ja s'hi albira la possibilitat d'una estètica con-temporània). És a dir, una reflexió que penetri en la bellesa i en l'art per extreure'n una veritable comprensió d'allò que l'ha motivat i d'allò que se'n pot aprendre, no solament per curiositat sinó també per repensar i transformar la nostra manera d'ésser i d'actuar. Per a comprendre millor qui som i com som, perquè, com va escriure Serra Hünter l'any 1934: «l'artista s'acosta més que el filòsof a les interioritats de l'ànima individual; però quan l'artista arriba a trobar la roca viva de l'ànima humana, l'artista és també filòsof» (Serra Hünter, 1934, p. 81).

A més, en el cas de Mirabent, com que la bellesa també ens obre les portes de la natura, el coneixement que prové de *l'estètica com a filosofia* no és sols sobre nosaltres i el nostre mode d'ésser; també ho és de l'espai que habitem i el lloc que hi ocupem.

Així mateix, per la seva relació crítica amb l'obra de Kant i les seves ànsies de tocar de peus a terra, observem com Mirabent se situa en una posició pariona de la d'altres autors de la filosofia catalana contemporània, com Ramon Turró o Eduard Nicol i la seva *metafísica de l'expressió*.

D'entre els autors catalans, però, ens agradaria dedicar un moment a parlar de Serra Húnter, tant per la contemporaneïtat entre Mirabent i ell com per haver treballat conjuntament. De fet, entre les reflexions sobre el sentit de la filosofia contemporània que fa Serra Húnter i moltes de les aportacions de Mirabent hi ha complicitats compartides. La primera d'aquestes complicitats la trobem en la mútua defensa de l'ideal com quelcom necessari per a la filosofia i la vida humana en general; la segona, en el fet de reclamar que per a fer bona filosofia cal tenir molt en compte la tradició a què hom pertany (que en aquest cas per a ambdós té dos grans moments: la filosofia hel·lènica i la filosofia cristiana); i la tercera, la voluntat d'aconseguir una mirada que sigui capaç de resoldre l'escissió entre l'idealisme i el realisme. Així mateix, amb Serra Húnter comparteix una manera d'entendre la filosofia com quelcom que «neix amb l'home i l'acompanya constantment; és la mateixa raó que pren consciència dels valors de la vida i s'esforça a comprendre el sentit íntim de l'Univers» (Serra Húnter, 1934, p. 75). I això vol dir que en la reflexió filosòfica hi ha tres grans moments: primer, la *curiositat*, que fa possible una *manera de ser*, que culmina en una *actitud moral* (i aquesta «actitud moral» és el fruit de la filosofia).

Així, doncs, podem considerar que l'obra estètica de Mirabent segueix les perspectives que Serra Húnter estableix per a la «nova filosofia», en quant aquesta «nova filosofia» ha de ser una teoria general dels valors (i sobretot dels «valors absoluts» que són l'art, la ciència i la religió), perquè l'ésser humà s'obre al món «amb tot el que ell és», és a dir, intel·ligència, raó, sentiment i voluntat, i per això cal «humanitzar la ciència i espiritualitzar la vida». I és que ja diu: «Aquesta renovació filosòfica que pren per motiu la valoració integral de la vida, és un retorn suau i joiós a l'idealisme platònic» (Serra Húnter, 1934, p. 148). I això vol dir que la filosofia tractarà de cercar un sentit (una explicació de tots els interessos que mantenen el caliu de l'existència humana), i per això posa sobre la taula els dos grans interessos metafísics: formar un concepte coherent i harmònic del món i cercar el «sentit eternal» de la vida⁶.

Filosofia de la bellesa

Finalment, com a darrer complement de l'article, voldríem aportar una reflexió per ubicar, en i per al present, l'obra de Mirabent. I aquesta ha de ser sobre la noció de bellesa i la seva importància, no ja dins la història del pensament estètic i filosòfic, sinó dins el context de les actuals investigacions i reflexions sobre el procés cognitiu i sobre les formes de la natura i les formes culturals.

És clar que des de fa anys la bellesa ha deixat de ser una noció central de la reflexió estètica. No obstant això, també és clar que si la bellesa ha de ser un concepte filosòfic per a comprendre la realitat i les seves formes, cal que tinguem presents diferents àmbits i autors per a veure què passa amb aquest concepte i quin és el seu abast a l'hora de permetre'ns un acostament a la realitat.

Si la bellesa és, com diu Mirabent, una qualitat natural i artística, i si la bellesa és quelcom que adquireix expressió en el procés cognitiu i productiu humà, això vol dir que la bellesa es pot abordar des de perspectives i àmbits diversos: la filosofia, la psicologia o la neurociència. De fet, la integració d'aquests diversos àmbits a través de la filosofia permet d'obtenir una visió més àmplia de la bellesa i, al mateix temps, de la seva inscripció en el procés del pensament humà, des de la percepció fins a la creació. I per això en aquest darrer paràgraf hem volgut posar en contacte les idees de Mirabent amb les reflexions que sobre aquestes qüestions han fet dos autors que pertanyen al món de les ciències físiques: Jorge Wagensberg i David Bohm. Sobretot perquè la qüestió de la bellesa apareix i reapareix en diversos dels seus textos⁷. I perquè l'interès per qüestions artístiques el trobem en altres científics actuals de diferents especialitats, com ara Semir Zeki.

Avui sabem que en el desenvolupament tecnològic dels homínids el gaudi estètic i la cerca de la simetria com a bellesa ja hi va tenir un paper important (per exemple, en l'elaboració d'eines). Així mateix, com des de fa temps explica Jorge Wagensberg, en el procés de coneixement coincideixen la recerca de la intel·ligibilitat (i de la comprensió) i de la bellesa: «Inteligibilidad y belleza son dos conceptos más próximos de lo que parece a primera vista. La belleza es un estado de la mente al que se accede por un estímulo visual. Por extensión, la belleza también puede entrar a través de cualquier otro sentido. Parte de la belleza está en la realidad que percibimos y parte en nuestra propia mente. Con la inteligibilidad ocurre algo similar. La inteligibilidad es un estado mental al que se accede por reflexión, cuando se descubre lo común entre lo diverso. En ambos casos se trata del resultado de una actividad mental que empieza en la realidad exterior. Sin embargo existe, creo, una diferencia. La inteligibilidad de un pedazo de realidad se refiere a su relación con el resto de la realidad. La belle-

6. Sobre aquests aspectes de la filosofia de Serra Hünler, recomanem de llegir la tercera part del seu llibre *Sentit i valor de la nova filosofia* (Barcelona, 1934).

7. Wagensberg en parla en els llibres: *Si la naturaleza es la respuesta...* (Barcelona 2002), *Ideas sobre la complejidad del mundo* (Barcelona 2003), *La rebelión de las formas* (Barcelona 2004). I David Bohm, a vegades en col·laboració amb David Peat, en parla en obres com: *La totalidad y el orden implicado* (Barcelona 2001), *Sobre la creatividad* (Barcelona 2002) i *Ciencia, orden y creatividad* (Barcelona 2003).

za de un pedazo de realidad, en cambio, tiene que ver con la relación entre las partes del pedazo de realidad en cuestión» (Wagensberg, 2004, p. 276). I això vol dir que per a una bona i completa comprensió del procés cognitiu i creatiu de l'ésser humà hem de tenir en compte que la intel·ligibilitat i la bellesa són dos processos que es relliguen. Així, doncs, la *intel·ligibilitat* és el procés que ens porta cap a la *comprensió*, i la *bellesa* ens porta a *beutar* (a separar allò que és repetició en l'espai i en el temps del que no ho és o, per dir-ho en altres paraules, la música del soroll o el gra de la palla). I és en aquest sentit que ens retrobem amb un concepte de «bellesa» ampli, i amb uns conceptes cognitius (intel·ligibilitat i bellesa) que impliquen el gaudi i l'emoció dins el procés cognitiu. Heus aquí, doncs, un debat viu que entronca amb l'obra de Mirabent.

Un debat en què la bellesa apareix com a estímul del gaudi i de la incertesa que ens porta a redescobrir la natura i la pròpia identitat, l'art i el món. És a dir, com a porta de la reflexió filosòfica i científica, com a expressió del procés de vida. La bellesa com a punt central del procés cognitiu humà (científic, poètic i filosòfic), perquè, com ha escrit el físic David Bohm: «Es claro que el razonamiento se ha de considerar un arte y por lo tanto, en un sentido más profundo, el artista, el científico y el matemático participan del arte en un aspecto común, que es el de la concordancia [...] Creo que el espíritu científico y el artístico tienen algo en común. El científico no sólo quiere aprender sobre los hechos, sino también comprender como se relacionan, como se acoplan y forman una totalidad. Incluso utiliza criterios como la belleza y la simetría para decidir qué total prefiere» (Bohm, 2002, pp. 138 i 161).

I aquestes qüestions en què el procés cognitiu i la seva comprensió es relliga amb la noció de bellesa ens reobren algunes de les inquietuds de l'època de Mirabent, en la qual la bellesa era un element present en els debats sobre la intuïció i la creativitat humana. Així, a Catalunya i sota la influència de Poincaré, Joaquim Ruyra estudià els lligams entre el conscient i l'inconscient en l'activitat dels artistes, dels científics i dels filòsofs, i digué que les intuïcions són un pont entre l'inconscient o «Jo subliminal» i el conscient en quant serveixen per a conèixer allò que passa en l'inconscient. I si les intuïcions poden arribar al conscient és perquè són fragments organitzats de l'activitat constant de l'inconscient, és a dir, que han adquirit la bellesa suficient per a cridar l'atenció de l'activitat conscient, perquè «nosaltres estem conformes a creure que la inspiració ve d'un món inconscient que forma part de l'home mateix» (Ruyra, 1938, p. 11). I això vol dir que la bellesa és un estímul del procés cognitiu humà tant en relació a allò que li és extern (per exemple, la natura) com a allò que s'esdevé en la subjectivitat en el seu procés d'organització i reorganització. Per tant, entre les reflexions de Ruyra i les de Mira-

bent o Poincaré hi ha diferents llocs d'encontre, entre els quals destaquen aquells en què es fa evident que la bellesa és quelcom que s'inscriu dins el procés cognitiu humà i, més concretament, en dos vessants que són cabdals perquè Mirabent defensi la seva «filosofia de la bellesa»: els orígens biopsicològics de la bellesa i l'especificitat gnoseològica del judici estètic. I això vol dir que la filosofia de la bellesa s'ha de preocupar d'aquests dos àmbits amb un interès especial, amb la qual cosa podrà penetrar millor en el funcionament de l'inconscient (del «Jo subliminal» de Poincaré o el «Món subliminal» de Ruyra). I això vol dir que ens ha de preocupar tant la bellesa que brolla de la natura com aquella que brolla de la vida psíquica, perquè, com diu Mirabent: «la subjectivitat no pot ésser dislocada de l'harmonia general de les formes de l'univers» (Mirabent, 1936, p. 100). I perquè, com explicarà Ruyra en descriure l'activitat que caracteritza l'inconscient i que després tindrà efectes sobre la producció conscient de l'home de geni (ja sigui artista, filòsof o científic), en ella hi ha un tensió i un desequilibri que s'ha de resoldre i que finalment es resol en una nova forma d'ordre o d'equilibri que és el que desencadena la inspiració. I aleshores «sobrevé un gran plaer d'origen orgànic, el plaer d'una necessitat satisfeta, d'una tensió que ha desaparegut, d'un equilibri que s'ha restablert. Després, quan la consciència llegeixi la solució vindrà el plaer estètic» (Ruyra, 1938, p. 21).

I és evident que aquestes qüestions que plantegen Mirabent i Ruyra continuen preocupant avui, tot i que la manera d'enfocar-les i d'entendre nocions cabdals que s'hi relacionen, com les d'«ordre» o d'«equilibri» (tant en la natura com en l'activitat psíquica), són molt diferents. En tot cas, denoten, com deia Mirabent, que l'estudi de l'estètica no és un mer estudi d'idees o de models artístics, sinó que implica una filosofia capaç de comprendre com s'esdevé l'art i el procés de creació en la natura i en la subjectivitat. I si plantegen aquestes qüestions és per dos motius bàsics que encara són vigents: en primer lloc, per fugir d'una perspectiva reduccionista (o, si es prefereix, fisiològica o materialista) de la consciència humana i, en segon lloc, per no caure en l'irracionalisme a l'hora de parlar de la creativitat (per no fugir d'estudi). I això vol dir que es prenen seriosament la comprensió de la consciència (del substrat de l'art) i el mateix procés creatiu, i per això Mirabent dirà que l'estètica és filosofia amb tots els ets i uts. Filosofia que es preocupa, per exemple, de comprendre no solament la producció artística, sinó també com la recerca de la simetria i de la bellesa ha fet possible l'obra d'Einstein i el desplegament de les ciències en general i un millor coneixement de la realitat i de la seva simetria i unitat intrínseca (de la seva bellesa).

JOAN CUSCÓ I CLARASÓ
[amdadjunt.cultura@gencat.net]

BIBLIOGRAFIA:

- F. MIRABENT (1927); «Els estudis filosòfics a Catalunya». *Revista de Catalunya*, vol. VII, any IV, núm. 40. Barcelona.
- (1928), «L'altre aspecte de la filosofia anglesa». *Revista de Catalunya*, vol. II, any V. Barcelona.
- (1930), «L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX». Barcelona: Ateneu Barcelonès.
- (1931); «L'estètica disciplina filosòfica». *Revista de Catalunya*, vol I, any VIII. Barcelona.
- (1936); *De la Bellesa*. Barcelona: IEC.
- (1957); *Estudios estéticos y otros ensayos*, vol. I. Barcelona: CSIC.
- (1958); *Estudios estéticos y otros ensayos*, vol. II. Barcelona: CSIC.
- (2004); *Estètica i filosofia a Catalunya*. Barcelona: URL.

COMPLEMENTES BIBLIOGRÀFICS

- D. BOHM (2002); *Sobre la creatividad*. Barcelona: Kairós.
- N. BILBENY (1985); *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona: Edhasa.
- B. CROCE (1993); *Breviario de estética*. Barcelona: Planeta-De Agostini.
- J. CUSCÓ (1999); *Francesc Xavier Llorens i Barba i el pensament filosòfic a Catalunya*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat.
- J. CUSCÓ (2003); «Filòsofs en i a l'exili». *El Contemporani*, núm. 27. València: Afers.
- J. CUSCÓ (2004); «Necessitat i valor de l'art: l'antropologia del geni de Josep de Letamendi». *Revista de Catalunya*, núm. 193. Barcelona.
- D. ESTRADA (1988); *Estética*. Barcelona: Herder.
- M. QUEROL (1953); *La escuela estética catalana contemporánea*. Barcelona: CSIC.
- I. ROVIRÓ, «Francesc Mirabent i Vilaplana», en J. MONSERRAT - P. CASANOVA, *Pensament i filosofia a Catalunya* vol. II: 1924-1939, Barcelona Inehca-Societat Catalana de Filosofia, 2003, pp. 105-135.
- J. RUYRA (1938); *L'educació de la inventiva*. Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents.
- J. SERRA HUNTER (1934); *Sentit i valor de la nova filosofia*. Barcelona: Polonio & Margelí.
- J. WAGENSBERG (2004); *La rebelión de las formas*. Barcelona: Tusquets.
- A. WEBERN (1982); *El camí cap a la nova música*. Barcelona: Antoni Bosch.